

megbeszélés is volt. Az előbbi kettő az irodalmi névadásról és a névtani bibliográfiák hasznáról illetőleg használhatóságáról szólt. Az utóbbiak közül az egyik arra adott lehetőséget, hogy az onomasztikai folyóiratok szerkesztői találkozassanak egymással, a másik találkozó célja pedig az volt, hogy megvitassák a névtudomány oktatásának pedagógiai és módszertani kérdéseit. (Milyen kár, hogy bennünket nem képviselt senki, holott van saját névtudományi periodikánk.)

3. Milyen tanulságokkal szolgált ez a kongresszus? Úgy tűnik, hogy a névkutatás erőteljesen elmozdult a szociolingvisztika irányába, erre utal az is, hogy külön szekciója volt a szocioonomasztikának. Ugyanígy az emberi jogok és a nyelvi jogok analógiájára külön szekció foglalkozott a korábbinál hangsúlyosabban a névadás és a jog kapcsolatával.

A névtudomány személyi feltételei nyilvánvalóan pénzügyi kérdésekkel függenek össze. Ennek ellenére a nálunk nagyobb és gazdagabb országokban (pl. Franciaország, Németország) mintha olyan jelek mutatkoznának, hogy a hajdan virágzó névtan kezdene kimenni a divatból. A hozzánk közelebbi és hasonló gazdasági helyzetben levő országok (Lengyelország, Szlovákia, Románia) mind tudták képviseltetni magukat egy-egy (vagy több) résztvevővel. Újabban mindennél jelen vannak a balti országok kutatói is. Irigylésre méltó – már hosszú ideje – a finn névkutatás helyzete. Ismét nagy számban, jó előadókkal (fiatalokkal!) és szép kiadványokkal jelentek meg ezen a kongresszuson. Náluk valóban sok segítséget kap az önálló intézményi keretben működő névtudomány. S ez utóbbi veti fel ismét a kérdést: nem kellene-e a hazai névkutatókat is valamilyen módon jobban összefogni? Hiszen jól állunk, sokan és magas színvonalon foglalkoznak névkutatással – köztük fiatalok is –, de ezt még a magyarországi közvélemény sem tudja igazán. Külföldön pedig még kevesebbet tudnak rólunk és ennek nemcsak az az oka, hogy főleg magyarul publikálunk. Szomorúan állapítottuk meg a kongresszusi könyvkiállításon, hogy a hazai névkutatást egyetlen kiadvány sem képviselte, pedig ott lett volna a helye a Névtani Értesítőnek, a miskolci névtani konferencia kötetének, az országos földrajzinév-gyűjtés kiadványainak, az egyéni publikációkról nem is szólva. Ebből okulva jó lenne már most számba venni, hogy mivel képviseltesük magunkat 2002-ben Uppsalában, hogy jobb és valószínűbb képet alkothassanak rólunk.

POSGAY ILDIKÓ

A kocsma- és csárdanevek keletkezésének típusai

Az 1987. évi országos tudományos diákköri konferenciára nyújtottam be „Kocsma- és csárdaneveink névtani elemzése” c. dolgozatomat. Ez a százötvenöt oldalas, 7000–7500 kocsma és csárda 3000-nél több nevét feldolgozó pályamű és a tizenkét évvel ezelőtti pécsi szereplés sok minden miatt emlékezetes maradt számomra.

Egyik „okozója” ennek éppen ünnepeltünk, Mező András, aki mint bírálóm meleg szavakkal méltatta és maximális pontszámmal honorálta munkám érdemeit. Most itt a lehetőség, hogy biztató és dicsérő szavait újólal megköszönjem és Mező András tanár urat akkori dolgozatom egyik fejezetének közreadásával nagy tisztelettel köszöntsem.

* * *

„A nyelvi elemzés talán legkockázatosabb mozzanata a helynév keletkezési típusának meghatározása (...). A kérdést mégsem kerülhetjük meg, hiszen a jelenségek magyarázat nélküli, pusztán leírása sohasem adhat még viszonylag teljes képet sem a vizsgált valóságról” – mondta HOFFMANN ISTVÁN a IV. névtani konferencián (MNYTK. 183. sz. 105–6). A kocsmanevek vizsgálatában is szükségesnek látszik ennek a szempontnak az érvényesítése. Feldolgozásomnak ez a fejezete teljes mértékben a KLTE számítógépes helynévtörténeti adattárához készült elemzési rendszer szempontjait és sorrendjét követte.¹

1. Grammatikai szerkesztéssel alakult nevek

A keletkezési típusoknak legjelentősebb fajtája a grammatikai szerkesztéssel alakult nevéké. Ennek a következő csoportjai vannak:

A) Minőségjelzős szerkezetek. Rendkívül jellegzetes szerkesztési módja ez a kocsmaneveknek, ami az egyes tipológiai csoportokból következik is: a hely megnevezésére, ahol a kocsmá áll, vagy a kocsmá valamilyen jellegzetességének kifejezésére a minőségjelzős szerkezet alkalmazása a legkézenfekvőbb megoldás a nyelvet használó számára. „A kocsmá (épülete) a megkülönböztető részben megnevezett helyen van” névszerkezeti típus² javarészből ’hely’ + -i képzős minőség-

¹ A HOFFMANN ISTVÁN által kidolgozott helynévelemzési modell az 1980-as évek közepe óta természetesen több ponton módosult (I. HOFFMANN, Helynevek nyelvi elemzése. Debrecen, 1993). Dolgozatomban én még e modell „prototípusával” dolgoztam (I. MNYTK. 183. sz. 103–7).

² A keletkezési típusok rendszere a névszerkezeti típusokkal összevetve mutatja meg a nevek valódi nyelvi viselkedését. Dolgozatom az alábbi névszerkezeti típusokat tárgyalta:

I. Az intézmény fajtájának megnevezése / 448 név (*Kocsmá, Kis-Hortobágyi csárda, Topogó*)

II. A kocsmá (épületének) viszonya más helyhez / 760 név

1. A kocsmá (épülete) a megkülönböztető részben megnevezett helyen van / 570 név (*Hortobágyi csárda, Mélyvölgyi csapszék, Tyúkos* [egy baromfipiacon]); 2. A kocsmá (épülete) a megkülönböztető részben megnevezett hely mellett van / 137 név (*Almás-éri csárda, Békarikató, Hullamosó* [egy temető mellett]); 3. A kocsmá (épületének) viszonyított helyzete / 53 név (*Alsó kocsmá, Külső csapszék, Hatlépés*).

III. A kocsmá (épületének) jellegzetessége, tulajdonsága / 370 név

1. A kocsmá (épületének) nagysága / 91 név (*Kis tippán, Nagy kocsmá*); 2. A kocsmá (épületének) alakja, állaga / 59 név (*Aligálló, Gygyori* l. NÉ. 15: 180–5, 16: 19–26); 3. A kocsmá épületének, valamely részének jellegzetes építő anyaga / 38 név (*Deszkás, Cserepes*); 4. A kocsmá (épületének) színe, díszítettsége / 20 név (*Cifra csárda*); 5. A kocsmá keletkezési ideje / 5 név (*Új kocsmá, Forradalmi kocsmá* [1956 őszén nyitott]); 6. A kocsmá (épületének) valamely feltűnő része, felszerelési tárgya / 30 név (*Csengettyűs csárda, Fakilincses*); 7. A kocsmában kapható áru / 82 név (*Pacal kocsmá, Borozó, Jóború csárda*); 8. A kocsmá (épületének) egyéb jellegzetes tulajdonságáról / 45 név (*Füstös, Körülszaros*).

jelzői meghatározó tagból áll: *Hortobágyi csárda, Kékalmi csárda, Ceglédi korcsma, Alvégi kocsmá, Almás-éri csapszék, Neszei kocsmá* stb., stb.

„A kocsmá (épületének) viszonya valamilyen külső dologhoz, körülményhez” típus néhány neve szintén -i képzővel alakult. Egyik altípusa a tulajdonos kifejezését minőségjelzős szerkezettel oldja meg: *Csörtosi kocsmá* ('Csörtosé'), *Grófi kocsmá, Püspöki sörház, Gerjeni csárda* ('a gerjenieké volt' – Gerjen falu Tolna megyében), *Községi kocsmá* stb.

Találunk minőségjelzős szerkezetet e névcsoport többi altípusában is. A kocsmában dolgozó emberről elnevezetteknel: *Csókos csapszék, Hacsöcsű csárda, Pendelyhajtó csárda*; a kocsmát látogató emberekről elnevezetteknel: *Cigány kocsmá, Magyar csapszék, Iparos kocsmá, Pipagyújtó csárda*; valamint az eseménynevek között is: *Gyilkos korcsma, Nyakvágó csárda* stb.

A kocsmá (épületének) jellegzetes tulajdonságát kifejező nevek közt szintén nagyon gyakori a minőségjelzős szerkezet: *Kis csárda, Deszkás csapszék, Cserepes csárda, Aligálló csárda, Gogyori csárda, Körülszaros csárda*.

A fenti példákból látható, hogy a minőségjelzős szerkezet a kocsmanév-alkotás egyik legfontosabb eszköze, amely a névszerkezeti típustól függetlenül mindenütt megtalálható, és ma is aktív, termékeny névalkotási mód.

Hasonlóan termékeny, de csak egy típushoz kötődik a következő szerkezet:

B) Birtokos jelzős szerkezetek. Ez a szerkesztési mód is nagyszámban képviselteti magát, de mivel sajátossága az, hogy a birtokos jelző az alaptagban megnevezett dolog tulajdonosát fejezi ki, emiatt ez a szerkesztési mód csak a tulajdonosáról, bérlőjéről elnevezett kocsmákra, csárdákra jellemző, viszont az ott található nevek nagyon kevés kivétellel mind ide tartoznak: *Bőnye Vilmos kocsmája, Varga Pálcsi kocsmája, Bagi kocsmája, Elek Pista-kocsmá, Koltai-kocsmá, Guci-kocsmá* stb. stb.

A mai névanyag szerint napjaink kocsmaelnevezésére ez a szerkesztési mód a legjellemzőbb. Korábbi adatokban sokkal kevesebbszer fordul elő. Előretörése talán annak köszönhető, hogy nagyon sok olyan kocsmá keletkezett az utóbbi évtizedekben, amelyeknek hivatalos neve nincs, és jellegzetes tulajdonság híján így ad neki nevet a látogató. Az ilyen módon keletkezett neveket gyakran nem is tartják névnek, csak megnevezésnek.

C) Határozós szerkezetek. Határozós szerkesztésről tulajdonképpen nem beszélhetünk a kocsmanevek kapcsán. Egyetlen név esetében lehet róla szó, akkor, ha a *Hídnál* (BALLAGI: Nyr. 1: 386) adatban a *híd* szó rejtőzik. A határozós szerkezet a vendéglátó helyek nevének alkotására egy dolgozatomban nem vizsgált típusban jellemző. Ez a cégérneveknek a valakihez, valamihez való címzése (vö. J.

IV. A kocsmá (épületének) viszonya valamilyen külső dologhoz, körülményhez / 1400 név

1. A kocsmá tulajdonosa, bérlője / 1202 név (*Mega, Hercegi kocsmá, Gál-féle kocsmá*); 2. A kocsmában dolgozó ember / 44 név (*Gizi-csárda, Kékgatya* [a csapos mindig kék gatyában járt]); 3. A kocsmá látogatói / 112 név (*Angyal Bandi csárda, Német kocsmá, Szomjas tüzer* [sok katona látogatója]; *Becsali; Misemulasztó*); 4. A kocsmával kapcsolatos esemény / 42 név (*Gyilkos, Falkafogyasztó*).

V. A kocsmával kapcsolatban nem álló dolog a névadó motívum / 56 név

1. Álcégérnevek / 24 név (*Vigyorgó Béka, Zöld Takony*); 2. Cégér vagy felirat motiválta nevek / 32 név (*Csillagos, Rózsás csárda, Hoppmegállj csárda*).

SOLTÉSZ: Tulajdonnév 96): „*Arany Bárányhoz*” vendéglő (Baranya megye földr. nevei 223/272); *Őt tücsökhöz* címzett vendéglő (uo. 134/799) stb. Ezekkel a nevekkel, mivel névadással és nem névkeletkezéssel jöttek létre, dolgozatomban nem foglalkoztam.

Tulajdonnév voltuk bizonytalansága miatt (vö. MEZŐ: Hiv. 37–8) – bár ezek a megjelölések is határozós szerkezetet rejtenek magukban – nem gyűjtöttem az olyan típusú neveket sem, mint „*erdő alatt való korcsomán*” (É. KISS, Hajdúhadház helynevei II, 448) „*Bodó szeren lévő korcsmába*” (KECSKÉS, Püspökkládány... 63), „*Csárda a város alatt*” (Vas 6/516).

2. Szerkezeti változással alakult nevek

A) Az alaprész ellipszise. A kocsmanevek alakulásának legelterjedtebb típusaként említhetjük az alaprész ellipszisé. A névhasználat egyik sajátos jelenségéről van itt szó: a beszélő körülményessége miatt nem kedveli a hosszú neveket, és mivel a beszédhelyzet úgyszólván egyértelművé teszi a denotátum fajtáját, gyakran elmarad az alapelem: a *kocsmá, csárda* stb. rész. Az alaprész ellipszise tulajdonképpen minden névben előfordulhat, legfeljebb nincs rá adatunk. Egyetlen kivétel az *-i* képzővel alakult nevek lehetnek, bár itt is akad elliptikus név (*Szővetkezeti; Diófási, Laki*). Elmaradhat az alapelem természetesen akkor is, ha a beszédelőzmény világossá teszi azt (a gyűjteményekben több ilyen is van): „*Csárdák ... Bereki*” (TURI MÉSZÁROS: Nyr. 10: 144) vagy a csárdák felsorolásakor: „*Nyiresi, Kolomposi, Góbéi, Lankai, Markóczi...*” (GÖNCZI, Somogyi betyárvilág 205). Ha *-i* képzős név veszíti el az alaprészét, akkor az *-i* képző is elmarad a megkülönböztető elemről (*Kondoros < Kondorosi csárda; Kishortobágy < Kis-hortobágyi csárda*), ez azonban ritka jelenség, hisz így többjelentésű szavak jönnek létre: *Kishortobágy* 'a Hortobágy pereme (ahol a csárda áll)': *Kis-hortobágy* 'Kishortobágyi csárda'.

A tulajdonos nevével alakult kocsmanevek esetében az alaptag ellipszise nem okoz gondot, mert a tulajdonos nevéből álló kocsmá nevekhez más viszonyragok járulnak, így ez a beszédben nem okozhat félreértést. Néhány további példa az ellipszisére: *Pipagyújtó < Pipagyújtó csárda; Gagyori < Gagyori csárda, Csülök < Csülök csárda; Boross < Boross-kocsmá* stb. stb.

Az ellipszis gyakorisága miatt egyébként kialakult egy olyan névmodell, amelynek következtében már eleve alapelem nélkül jönnek létre kocsmanevek, az ellipszis mintegy a tudatban megy végbe, és föltételezhető, hogy a *Redőny, Hali-gali, Békarikató, Sarok* talán már ilyen módon jöttek létre és nem egy *Sarki kocsmá > Sarok-féle* fejlődéssel.

Az alaprész elmaradásának következtében a megkülönböztető elem alaprészként is funkcionál, és mikor ez a funkció jut túlsúlyba, a névből közszó válik. Így járt például a *Lebuj* és a *Becsali*, és napjainkban ezen az úton jár a *Késdobáló, Becsületsüllyesztő* is.

B) A bővítményrész ellipszise. A kocsmá és a csárdanevek esetében ez a jelenség erősen névhasználatához kötötten jelenhet csak meg, ugyanis ahhoz, hogy a megkülönböztető részből és alaprészből álló név puszta alaprésszé váljon, az kell, hogy a beszédhelyzet egyértelművé tegye a megjelölt objektumot. (Ugyancsak a be-

szédhelyzet szüli az eleve alaprészből álló és nem ellipszissel alakult neveket. Ezek ott alakulnak ki, ahol nincs szükség megkülönböztetésre, mert pl. nincs másik kocsmma). Gyűjteményemben nagyon kevés olyan nevet találtam, amelyben az alapelem elől ellipszissel maradhatott el a név. Talán ilyennek foghatjuk fel a nagydobszai *Presszó* (< *Dominó presszó*), a birjáni *Csárda* (< *Piszér csárda*); somogymeggyesi *Csárda* (< *Csicsali csárda*); babarci *Kocsmma* (< *Müller-kocsmma*) neveket és még néhányat. Van viszont néhány olyan alapelemnek felfogható név (bár információtartalmuk miatt akár megkülönböztető elemnek is elmenne némelyik), amelyek előtt soha nem állhat megkülönböztető rész. Ilyen az *Apák boltja*, *Becsületsülyesztő*, *Talponálló*, de a *Resti* és a *Kricsmi*, *Krimó* se igen enged maga elé más névrészt.

C) Redukció. Redukción azt a jelenséget értem, amikor a név egyik (grammatikailag összetett) szerkezeti része elveszti egyik alkotó elemét. Ilyen jelenség az ún. másodlagos nevek (a terminus meghatározását l. BALOGH: NyK. 72: 99) esetében léphet fel. A redukció által ezek a nevek tulajdonképpen az elsődleges földrajzi nevek (l. uo.) alakjához idomulnak. Mivel a redukció létrejöttének feltétele a megkülönböztető részében elsődleges földrajzi névvel alkotott név, ezért csak a helyviszonyt kifejező kocsmanevek esetében jöhet létre. A kocsmma- és csárda-neveknél nem túl jelentős, de azért számos névvel adatolható ez a jelenség. A következő példák igazolják meglétét: *Ágasházi csárda* < *Ágasegyházi csárda*; *Ballai csárda* < *Csudaballai csárda*; *Brassói csapszék* < *Brassózugyi csapszék*; *Sulymosi csárda* < *Sulymoshalmi csárda*; *Alkotmány vendéglő* (< **Alkotmány utcai vendéglő*); *Ludas csárda* < *Ludastói vendégfogadó* stb.

D) Képzéses kiegészülés. A képzéses kiegészülés lényege az, hogy az eredetileg egyrészes név valamilyen okból képzőt kap és egy magyarázó alapelemmel egészül ki. (Nem kocsmanevek közül származó legtipikusabb példája a *Séd* > *Sédi-ér* változás.) A jelenség ilyen kristálytisztá kimutatására nincs mód a kocsmanevek között, mert azok alapvetően kétrészes szerkezetűek. Ha azonban valamiért egy részből állnak (eleve ilyenek voltak vagy a névhasználatban ilyenre alakultak), akkor lehetséges a képzéses kiegészülés. Az ez által létrejövő folyamat azt az érzést keltheti bennünk, mintha a kocsmma nevét átvenné a környezete, és a környékről újra elnevezné a kocsmát (*Cserepes csárda* > *Cserepes 'csárda'* → *Cserepes 'határrész'* → *Cserepesi csárda*; ez esetben ráadásul adatolhatóan *Cserepes* a határrész neve). Ez azonban nem így van. A *Séd* > *Sédi-ér* példán jól látszik, hogy a név közszoói jelentésének elhomályosulása, vagy a *Cserepes* esetében a zavaró két jelentés okozza a képzéses kiegészülést.

A néhány esetben (*Kutyakaparási csárda*; *Látókép(i) csárda*) az etimológia bizonytalansága miatt eldönthetetlen, hogy valóban a tárgyalt jelenséggel van-e dolgunk, de néhány egészen tipikus csárdanév megerősíti a képzéses kiegészülés létezését ebben a sajátos tulajdonnév-típusban is: *Betekincs* > *Betekincsi csárda*; *Pipagyújtó* > *Pipagyújtói csárda*; *Deszkás* > *Deszkási csárda*; *Szalmás* > *Szalmási csárda*.

E) Deetimologitáció. Egyetlen bizonytalan példám van erre a jelenségre a csárdanevek közül, a *Samarja* (É. KISS: MNévtDolg. 21. sz. 44; OSVÁTH, Közbiztonságunk múltja... 46) név. OSVÁTH szerint a *Samarja* csárda helyén egy szentkép állhatott a Szűzanya képével, és a felírásból (*Sz. Mária*) lett a *Samarja* név

(uo.). Ez esetleg elképzelhető (ha nem is a felírásból, hanem a *Szent Mária* névből magyarázva; l. KÁLMÁN, NV.² 190), de talán még valószínűbb az, hogy a hozzá közel eső *Kismarja* falu nevéből alakult. Meg kell hagynunk azonban, hogy a *Kismarja* név is a környéken élő Szűz Mária-kultusz mellett szól. (Róla nevezték el a falut, és korábban a templomát – vö. FNSz. 343), és ez OSVÁTH véleményét erősíti.

3. „Kocsmanévképző”-vel alakult nevek

A kocsmanévképző természetesen idézőjelbe kíváncsozó fogalom³, de hogy létezik, azt nem tagadhatom. Meglétét INCZEFI GÉZA is pedzegette már: „ezt a játszi -i képzőt a földrajzi névadásban eredetileg (leggyakrabban) csárdanevek alkotójaként értékelem” (ActaAcPaedSzeg. 1971. 161).

Az ezzel a képzővel alakult neveink a legszebb csárdanevek közé tartoznak (mert hiszen miért ne lehetne egy csárdanév is szép). Ilyen nevekben található meg, mint *Becsali, Betéri, Csali, Gugyori, Kucori, Lebuki, Buki*.

Az -i játszi deverbális verbumképzőnek ezt a funkcióját már LACZKÓ is bemutatja a játszi szóképzésről írott tanulmányában (NyF. 49. sz. 15, 17). Ennek a képzőnek azonban az elterjedtsége azonban korántsem akkora, hogy valódi kocsmanévképzőnek nevezhessem. Valószínűleg a hasonlóan -i végű tréfás-játszi szavaink analógiája is hatott efféle használatára (vö. *maradi, kandi, beszari, ugribugri, habzsi, kapcsi, vicsori, kupori, kunkori, vgyori, zsugori*).

4. Jelentésbeli névalkotással keletkezett nevek

A jelentésbeli névalkotással keletkezett neveknek a névkeletkezési típusokba való sorolása nagyon fontos. Gyakran estek ugyanis a korábbi szerzők (BENKŐ: Nyárádmente, KÁZMÉR: Alsó-Szigetköz, INCZEFI: Makó) abba a hibába, hogy a metaforával, metonímiával keletkezett neveket a szerkezeti szempontokból megalkotott csoportok közé vegyítették, így heterogén tipológia keletkezett. Fontosnak látszik tehát ennek a csoportnak az elvi elkülönítése. A jelentésbeli névalkotásnak a kocsmanévek között a következő módjai vannak:

A) Jelentéshasadás. Ebbe a csoportba a denotátum fajtáját megnevező (azaz lényegében 'kocsma, csárda' közszói jelentésű nyelvi elemekből alakult) kocsmanéveink tartoznak (*Kocsma, Csárda, Resti*). Az efféle közszóknak a megkülönböztető elem nélküli tulajdonnévi használata régóta megfigyelt jelensége a névtani kutatásoknak. A jelenség lényege HOFFMANN ISTVÁN megfogalmazása szerint az, hogy a dolgok és objektumok egész osztályát jelölő, általános jelentésű köznév a típusba tartozó egyetlen egyed jelölőjévé válik.

BÁRCZI GÉZA úgy véli, hogy akkor válik tulajdonnévvé a közszó, ha a környéken több ugyanabba a típusba tartozó objektum, dolog is van, és mégis csak az egyiket nevezik a (volt) közszóval (Szók.² 145). A *Kocsma* tehát csak akkor tulajdonnév BÁRCZI szerint, ha a faluban másik kocsma is van, de annak más a neve. Én azonban felvettem a gyűjteményembe azt a *Kocsma* nevet is, amelyet adott

³ HOFFMANN ISTVÁN dolgozatának erre a részére hivatkozva azt írja, hogy „Példáiból (...) kitűnik, hogy talán még a tőle használt idézőjel is elhagyható” (HnNyEl. 81).

esetben egy kis falu egyetlen kocsmája viselt, mert véleményem szerint helyesebben járunk el, ha úgy fogjuk fel, hogy „a tulajdonnévvé válás ... a nyelvi hasadás egy típusa. A hasadás a tulajdonnévvé váló szó vagy szó szerkezet, szókapcsolat használatában következik be: egy addig köznévi jelentésben, alkalmi funkciókban használt kifejezés egy adott nyelvi közösségben egyedjelölő szerepet is kap” (SEBESTYÉN: MNyj. 17: 167).

B) Metafora. Valószínűleg 'hitvány, rossz állapotú kis kunyhó' jelentésű közszóból metaforikus jelentésváltozással alakultak ki a *Putri*, *Vinnyó* csárdanevek, bizonyára ilyen a *Kulipintyó* és talán – ha volt közsói előzménye – a *Gugyori* is. Van néhány másféle metaforikus kocsmanevünk: *Amerika* („messze van”; vö. *Szibéria* 'távoli határrész'); *Texas*, *Chicago* („itt is gyakoriak a verekedések, mint a róluk elnevezett kocsmában”). Sajátos metafora a *Kétcsöcsű* (két kis kupola van az épületen) és *Kékfény* (itt is olyan esetek történnek, mint a tévé Kék fény c. bűnügyi műsorában; ez esetleg metonímia is lehet a sűrűn megjelenő rendőrautókról). Érdekesebb a *Hajnal* nevű kocsmák is, amelyek a város keleti részein fekszenek (akárcsak a hajnal, amely szintén keletről jön).

C) Metonímia.

a) A helynévi metonímiát nehéz elválasztani a helyről elnevezett csárdák nevéből az alaprészt ellipszisével alakult nevektől. Ilyenre gondolok, mint a *Billege* (< ?*Billegei* csárda), *Cserecsikó* 'határrész' és 'csárda'. Ezekben az esetekben valószínűbb az ellipszis, és akkor helynévi metonímiáról nem beszélhetünk.

b) Személynévi metonímia: Hasonlóan nehéz megállapítani, hogy valóban létező névkeletkezési mód-e a kocsmanevek esetében. A metonimikus névkeletkezésnek ezt a fajtáját a következő esetek bizonyítják: *Barak* (← Barak István építtette); *Bika* ('Arany Bika'; a debreceni vendégfogadó építtetője Bika István volt); *Gilányi* (tulajdonosáról, báró Ghilányiról). Ezek a nevek már mind belső helyviszonyt kifejező ragokkal használatosak, tehát kocsmanévvé váltak. Van számtalan kocsmanévként használt személynév (pl. *Szőcs Jóska*: Tolna 77/51), de azok mind külső helyviszonyt kifejező ragokat kapnak (*Szőcs Jóskához*), így nemigen tekinthetjük őket metonimikus alakulásnak.

c) Egyéb metonímia: Jóval több és biztosabb példát találunk egyéb metonimikus alakulásokra. Ezek kapcsolódhatnak a helyhez, ahol a kocsmát találhatók: *Diófa* (diófákkal beültetett területen volt), *Altemplom* (pincében van), *Betlehem* (istállóból alakították át), *Fácános kocsmá* (egy fácánokban gazdag terület mellett állt). Ilyen a legtöbb temető melletti kocsmá neve is: *Fekete Koporsó*, *Hullabár*, *Hullamosó*, *Kriptacsárda*. A helynek, amelyen a kocsmát áll, a tulajdonsága is átvonódhat a kocsmá nevére: *Bugac*, *Homok csárda* (mindkettő (futó)homokos helyen állt). A tyúkipiacról, a szétszóródott tollakról több városban is kapott nevet kocsmá: *Tollas*, *Tyúkos*, *Pipibár*. Metonimikusan alakult szinte az összes kocsmában dolgozók tulajdonságáról nevet kapott kocsmánév (*Csöcsös*, *Pendelyhajító* stb.) és az eseménynevek is (*Gyilkos*, *Nyakvágó*, *Hámszáritó* stb.).

KIS TAMÁS